

Stichting "Wij vertrouwen stemcomputers niet"

Linnaeusparkweg 98
1098 EJ Amsterdam

Pleitnota inzake bezwaar goedkeuring stemmachines,
hoorzitting maandag 18 juni 2007, Den Haag

Het bezwaar

1. Ik zal niet al het eerder op schrift ingebrachte herhalen, dat geldt hier als herhaald en ingelast. Ik beperk me nu tot enkele aspecten en verduidelijkingen.
2. De in het besluit 'Goedkeuring stemmachines', 2 maart 2007/Nr. 2007-0000076351 CZW/CB, (hierna: 'het Besluit') goedgekeurde stemcomputers voldoen niet aan de eisen zoals gesteld in de 'Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997' (hierna: 'de Regeling').
3. In artikel 1, onder e, staat wat de Regeling verstaat onder een 'stemmachine':
"een machine waarop gestemd kan worden voor de verkiezing [...], inclusief de hulpapparatuur die wordt gebruikt bij de voorbereiding van de stemmachine voor de stemming, bij het uitbrengen van een stem door de kiezer en bij de verrichtingen van het stembureau in het stemlokaal."
4. De begrippen 'stemmachine' en 'stemcomputer' zijn inwisselbaar en ik zal deze verder door elkaar gebruiken.
5. De bijlage 'Voorwaarden voor stemmachines' bij de Regeling (hierna: 'de Bijlage') vereist onder meer dat op de stemcomputer op gebruikersvriendelijke wijze de kandidatenlijsten kunnen worden ingevoerd (art. 3). Alleen gebeurt dit bij de in Nederland goedgekeurde stemcomputers niet op de stemcomputers zelf, maar op de hulpapparatuur. Deze hulpapparatuur bestaat per gemeente uit een PC met daarop door de fabrikanten bijgeleverde software en een aan de PC gekoppelde lees-schrijfeenheid voor de stemgeheugens.
6. Op zich hoeft dit geen probleem te zijn: deze hulpapparatuur mag volgens de eerdergenoemde definitie van een 'stemmachine' als deel van de stemmachine gezien worden. De Regeling maakt geen uitzonderingen op de keuringsvereisten en dus moet de gehele stemmachine gekeurd worden. Dit is echter niet geschied.
7. Voor een beter begrip hebben wij schematisch weergegeven welke delen van het Integraal Stem Systeem de verschillende functies uit de Regeling implementeren en welke delen zijn gekeurd. Deze schematische weergave is bijgevoegd.
8. Als voorbeeld om te illustreren hoe duidelijk de Regeling stelt dat de kandidatenlijsten op de stemmachine zelf moeten kunnen worden ingevoerd hieronder twee paragrafen uit de Bijlage:

3.2 De vrijgave van de stemmachine voor de invoering van de kandidatenlijsten en de blokkering van de stemmachine hiervoor kan uitsluitend door middel van een fysieke sleutel plaatsvinden. Tijdens het invoeren van de kandidatenlijsten is de sleutel in de stemmachine gestoken. Het uit de stemmachine nemen van de sleutel leidt tot een blokkering voor het wijzigen van de ingevoerde kandidatenlijsten.

5.2 De vrijgave van de stemmachine voor het uitbrengen van de stemmen en de blokkering van de stemmachine hiervoor kan uitsluitend door middel van een fysieke sleutel geschieden. Deze sleutel is een andere sleutel dan de sleutel bedoeld in 3.2. Tijdens de stemming is de sleutel in de stemmachine gestoken. Het uit de stemmachine nemen van de sleutel leidt tot een blokkering voor het uitbrengen van stemmen.

9. Nadat wij dit probleem in januari 2007 vaststelden hebben wij dit toenmalig minister Nicolaï op 22 januari per brief gemeld. Desondanks nam zijn ambtsopvolger het onderhavige besluit.
10. Er zijn tegen elke verdere inzet van Nedap stemcomputers bij verkiezingen een veelheid aan technische bezwaren in te brengen die elk afzonderlijk te ver voeren voor een behandeling hier. Ik verwijs naar het rapport “Nedap/Groenendaal ES3B voting computer, a security analysis”, verdere technische uiteenzettingen op de website van de Stichting, alsmede naar het rapport van de waarnemingsmissie van de OVSE, allen bij alle betrokkenen bekend.
11. Het Besluit is fataal onvolledig. Er zijn willens en wetens stemcomputers goedgekeurd terwijl men wist of had moeten weten dat deze niet aan de eisen konden voldoen. Het negeren van nieuwe inzichten betreffende onder meer de fundamentele onveiligheid, de ongekeurde delen van de stemmachines en de aard van het afgegeven certificaat maakt het besluit onvolledig en onzorgvuldig. Zo onvolledig en onzorgvuldig dat er in de zin der Awb geen sprake is van een besluit.
12. Toenmalig minister Nicolaï schreef de Stichting 2 februari jongstleden in een antwoord op de eerder genoemde brief dat de stemcomputers deze keer compleet met de geprogrammeerde stemgeheugens getest zouden gaan worden.
13. Deze test, uitgevoerd door de firma Fox-IT, heeft geen wettelijke grondslag.
14. De firma Fox-IT is geen aangewezen keuringsinstelling zoals bedoeld in de Regeling.
15. Het Besluit verwijst niet naar deze aanvullende test.
16. De Regeling is zeer duidelijk over de functionaliteit van een ‘stemmachine’ en het kan niet zo zijn dat een nieuwe test zonder wettelijke basis delen van de Regeling buiten werking stelt. Met eenzelfde redenering als die het ministerie in deze lijkt te hanteren zouden dan namelijk ook andere bewerkingen, zoals bijvoorbeeld het tellen van de stemmen, geheel buiten de ‘stemmachine’ uitgevoerd kunnen worden. Als delen van de functionaliteit (al dan niet na het uitvoeren van een zelfverzonnen test) zouden mogen worden overgebracht naar een hulpapparaat dat niet gekeurd hoeft te worden dan zou de Regeling een irrelevante en naar believen triviaal te omzeilen lege huls zijn.
17. Daarnaast is de uitgevoerde test volmaakt betekenisloos: ze test alleen *of* de combinatie stemmachine/stemgeheugen functioneert. De Regeling, ondanks dat deze gebleken ernstig tekort schiet, wil in ieder geval van alle componenten van de stemmachine in detail bekeken zien *hoe* deze functioneren. De uitkomst van de test was dan ook volkomen voorspelbaar: het is immers onbetwist dat er een werkend mechanisme is om kandidatenlijsten in te voeren. Steen des aanstoots is alleen dat onder meer dit mechanisme geheel buiten de goedgekeurde stemmachine ligt, terwijl

de Regeling bij punt 3.1 van de bijlage in heldere bewoordingen vereist dat de stemmachine zelf over deze functie beschikt.

18. De formulering van het besluit laat zich niet verenigen met de Regeling. De Regeling voorziet niet in goedkeuringen die een tijdelijk karakter hebben. De huidige goedkeuring geldt voor de afgelopen Provinciale Statenverkiezingen en “zo lang als de Regeling ongewijzigd blijft”. De vorige goedkeuring gold zelfs slechts voor één enkele verkiezing: de Tweede Kamerverkiezingen van november 2006.
19. De regeling voorziet in periodieke herkeuringen om te kijken of de geleverde exemplaren nog overeenstemmen met het ooit geleverde prototype en de daarop goedgekeurde wijzigingen. Zulke herkeuringen (art. 6 van de Regeling) zijn in een stelsel met tijdelijke of zelfs eenmalige goedkeuringen ineens betekenisloos. Met deze tijdelijke goedkeuringen grijpt het ministerie dan ook zonder enige wettelijke basis diep in in de werking van het keuringsregime.
20. De Stichting is van mening dat het ministerie met dergelijke tijdelijke goedkeuringen, zeker als zij zoals nu steeds enkele dagen voor de verkiezingen gepubliceerd worden, elke zinvolle toetsing van genomen besluiten frustreert en feitelijk de beroepsmogelijkheden heeft uitgehold.
21. Wij bevinden ons op het punt van deze tijdelijke goedkeuringen in goed gezelschap. De firma Nedap schreef op 22 januari jongstleden aan het ministerie:
“Ten opzichte van de laatste aanvraag voor goedkeuring en de inzet tijdens de Tweede Kamerverkiezingen 2006 zijn de machines niet gewijzigd in de zin van de Regeling. Wij zien derhalve geen wettelijke basis voor het wederom aanvragen van een goedkeuring.”
22. Het goedkeuringsbesluit van november 2006 keurde exact dezelfde machines voor de Tweede Kamerverkiezingen goed die in het onderhavige besluit zijn goedgekeurd. Dit besluit heeft als titel “Goedkeuring aanpassingen aan stemmachines” en rept van aanpassingen op een reeds goedgekeurde stemmachine. Daar het eerste besluit alleen een goedkeuring voor de Tweede Kamerverkiezingen betrof is dit besluit niet meer van kracht. Gegeven het feit dat er aan de stemcomputers tussen de twee besluiten niets is veranderd beoogt het onderhavige besluit welbeschouwd om vanuit een precies gelijke aanvangssituatie precies hetzelfde te regelen. Echter: het nieuwe Besluit noemt nergens aanpassingen en is getiteld “Goedkeuring stemmachines”.
23. Beide besluiten zijn echter gebaseerd op hetzelfde rapport en de op basis daarvan opgestelde verklaring van de firma Brightsight. Ofwel de firma Brightsight heeft destijds aanpassingen aan goedgekeurde stemmachines onderzocht, ofwel zij heeft volledige keuringen verricht. Gelet op het feit dat beide besluiten verwijzen naar de artikelen 5 en 8 van de Regeling zou geconcludeerd moeten worden dat alleen aanpassingen zijn onderzocht. Van geheel nieuwe goedkeuringen zoals in het onderhavige besluit kan dan ook op basis van deze documenten geen sprake zijn.
24. De Stichting verzoekt u in het licht van al het genoemde om de staatssecretaris te adviseren het Besluit te vernietigen.

De op 13 juni ontvangen brief van Nedap

25. De Stichting heeft op 13 juni, vijf dagen te laat, via het ministerie een brief van Nedap ontvangen. De brief van Nedap is kennelijk te laat aan de commissie en in ieder geval te laat aan de Stichting verstuurd. De brief is dus niet-ontvankelijk. Dit klemmt te meer daar de inhoud niet tijdsafhankelijk is en dus veel eerder geleverd had kunnen worden. Er geldt dan ook geen verschoonbaarheid voor het te laat inleveren.
26. Er is geen grond die toelaatbaar maakt dat de in de brief genoemde inhoud pas zo laat ingebracht wordt; dit geldt zeker voor de huidige situatie waar het niet gaat om laat maar om het te laat inbrengen.
27. Voor zover nodig wijzen wij de commissie op het feit dat de hoorzitting naar heden is verdaagd omdat Nedap bezwaar maakte tegen het plaatsvinden van deze zitting op 15 mei jongstleden omdat men de stukken drie dagen te laat van het ministerie had ontvangen.
28. Het is een intrigerend gegeven dat de brief is gedateerd op 8 juni (N.b. nog precies binnen de gestelde termijn van 10 dagen voor de zitting) terwijl de faxmachine van Nedap vermeldt dat deze op 12 juni om 12:26 aan het ministerie is verzonden.
29. Subsidiair is de inhoud van de brief niet van toepassing danwel onjuist.
30. Als eerste voert de brief aan dat het bezwaar kennelijk ongegrond is in de zin van art. 7:3 lid b Awb. Nedap voert zonder inhoudelijke argumenten aan dat bij het nemen van het besluit aan alle voorwaarden is voldaan en gaat in de brief in het geheel niet in op enig inhoudelijk aspect van het bezwaar.
31. Om dit kracht bij te zetten voert men op dat de 'commissie besluitvorming stemmachines' de periode waarin de goedkeuring werd afgegeven heeft onderzocht. Nedap wil hieruit afleiden dat deze commissie het goedkeuringsbesluit daarmee 'impliciet' heeft goedgekeurd.
32. De opdracht aan de commissie was echter veel te breed en de onderzochte periode veel te lang om op detailniveau te kijken of bij elk besluit de regels waren gevolgd. De opdracht was om een beeld te schetsen van de besluitvorming die leidde tot de huidige regelgeving en praktijk. Dit heeft de commissie gedaan, en het oordeel was over de gehele linie vernietigend. De staatssecretaris heeft bij het uitkomen van het rapport dan ook publiekelijk het boetekleed aangetrokken.
33. Wie het rapport van de commissie leest zal vaststellen dat de handelwijze van het ministerie na de onthullingen van de Stichting slechts als 'adequaat' is beoordeeld omdat men gegeven de omstandigheden het maximale heeft gedaan om de verkiezingen toch nog goed te laten verlopen. Zonder op dit punt in detail te treden is het rapport van de commissie overigens kritisch over de litigieuze kwestie:

Als de stichting wij vertrouwen stemcomputers niet erachter komt wat het ministerie, de Kiesraad en TNO al tien jaar weten, namelijk dat deze software aan geen enkele test, keuring of goedkeuringsprocedure is onderworpen, antwoordt minister Nicolaï op 1 februari 2007 dat de stichting dit goed heeft gezien. Wel geeft hij aan dat de "geprogrammeerde stemgeheugens met daarin de kandidatenlijsten zoals deze voor de verschillende kieskringen voor de Provinciale-Statenvierkiezingen zullen gelden" worden getest. Dit is geen keuring van de uitslagberekeningsprogrammatuur.

34. Meer algemeen is ‘kennelijk ongegrond’, in tegenstelling tot ‘kennelijk niet-ontvankelijk’, een inhoudelijk oordeel dat per definitie niet geveld kan worden zonder de inhoud van een bezwaar in ogenschouw te nemen. Immers: als het begrip ‘kennelijk ongegrond’ uit 7:3 Awb geïnterpreteerd zou mogen worden met behulp van de cirkelredenering *“er zijn aanwijzingen dat alles volgens de regels is gegaan en louter daarom is elk bezwaar op voorhand kennelijk ongegrond”* dan zouden er nog maar heel weinig bezwaren overblijven die *niet* op voorhand kennelijk ongegrond zijn.
35. Ten tweede voert Nedap aan dat ons bezwaar kennelijk niet-ontvankelijk is omdat het rept van stemcomputers en niet van stemmachines. Nedap stelt: *“De Kieswet, het kiesbesluit en de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997, waarop het onderhavige besluit betrekking heeft kent het begrip stemcomputers niet. Het formele bezwaar van de stichting kan derhalve geen betrekking op het onderhavige besluit van de staatssecretaris hebben.”*
36. De heer Groenendaal, die onder de naam ‘Nedap/Groenendaal’ het alleenrecht op de verkoop van de Nedap stemcomputers in Nederland heeft, geeft al in de zomer van 2006 op zijn website aan dat de termen al heel lang min of meer inwisselbaar zijn: *“Wij gebruiken van oudsher liever de term stemmachine dan stemcomputer (en dat niet eens zeer consequent) om de simpele reden dat we menen dat dit drempelverlagend werkte bij met name oudere kiezers, en dat was ook het geval.”*¹
37. In diverse Wob-verzoeken aan het ministerie van BZK heeft de Stichting lange tijd het volgende opgenomen: *“Tevens achten wij de term stemcomputer inmiddels voldoende ingeburgerd om ook in officiële correspondentie het verouderde begrip stemmachine te vervangen. Wij verzoeken u nochtans daar waar nodig stemcomputers als stemcomputers en/of stemmachines te lezen.”*
In de correspondentie en procedures die volgden op deze Wob-verzoeken heeft het feit dat wij van stemcomputers spreken nooit enige rol gespeeld zodat gesteld kan worden dat ook het ministerie de inwisselbaarheid van deze begrippen impliciet heeft erkend.
38. De ‘commissie Besluitvorming Stemmachines’ gebruikt de term ‘stemcomputers’ ook, maar dan om de StemPC en NewVote stemsystemen aan te duiden. De commissie gaat er dan weliswaar aan voorbij dat de Nedap systemen ook computers zijn maar gebruikt het woord ‘stemcomputers’ in ieder geval in haar rapport wel degelijk daar waar ze volgens de Regeling goedgekeurde ‘stemmachines’ bedoelt.
39. De media spreken inmiddels veel vaker van ‘stemcomputer’ dan van ‘stemmachine’. Google geeft bij ‘stemmachine’ 90.400 hits en bij ‘stemcomputer’ 137.000.
40. De firma Nedap zelf bevestigt op haar ES3B ‘stemmachines’ een typeplaatje waarop een aantal elektrische gegevens alsmede het type- en serienummer zijn vermeld. hierop staat het woord ‘stemcomputer’, het woord ‘stemmachine’ komt op het gehele systeem niet voor. Een afbeelding van dit typeplaatje is bijgevoegd.

Termijnen

41. Gelet op de Awb-termijnen constateren we dat de beslissing op bezwaar inclusief het maximale uitstel uiterlijk 6 juli 2007 in ons bezit moet zijn. Kunt u aangeven of dit gaat lukken?

¹ http://www.election.nl/bizx_html/ISS/documents/WIJVERTROUWENSTEMCOMPUTERSNIET.pdf

nedap [®]

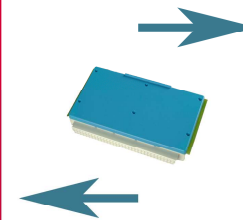
STEMCOMPUTER ES3B

INPUT : 220-240V ~ , 0.25A, 50-60 Hz
or 12VDC, 2A

ID :

Stemmachine:
een machine waarop gestemd kan worden, (..) inclusief de hulpapparatuur die wordt gebruikt bij de voorbereiding van de stemmachine voor de stemming (..)

- vrijgeven voor invoeren kandidatenlijsten
- blokkeren toegang wijzigen kandidatenlijsten
- invoeren kandidatenlijsten in het geheugen
- wissen van aanwezige kandidatenlijsten

- tonen / afdrucken kandidatenlijsten
- afdrucken van uitgebrachte stemmen
- stemhandelingen